

УДК 159.9.075

ШЕВЯКОВ О.В.^{1*}, ГОЛОВКОВА Л.С.², ОСТАПЕНКО І.С.³

1* професор кафедри "Фінанси, облік та психологія", Український державний університет науки і технологій, e-mail: shevyakovy0@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8348-1935

2 професор кафедри "Фінанси, облік та психологія", Український державний університет науки і технологій, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

3 начальник кафедри військової підготовки спеціалістів держспецтрансслужби, email: kvpdiit@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2232-7138

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КРИЗИ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Мета. Метою статті було знаходження захисту від негативних наслідків професійної кризи навчання, який би базувався на моральних цінностях і сприяв інтеграції конструктивних ідей минулих поколінь у сьогодення.

Методи. Запропоновано до реалізації ідею психопрофілактики за допомогою історичних методів.

Результати. Схарактеризовано чинники кризи професійної підготовки здобувачів економічних та військових спеціальностей. Розглянуто особливості структури психічних явищ та концепцію психологічного забезпечення процесу психопрофілактики. Наголошено на необхідності впровадження системного підходу на основі емпіричних даних, що включають дослідження, спрямовані на гармонізацію психологічного стану.

Наукова новизна. Емпіричне дослідження виявило особливості соціального функціонування здобувачів економічних та військових спеціальностей. **Практичне значення.** Існують відмінності у психологічному самопочутті фахівців економічних та військових спеціальностей: для них характерне переважання інтересу до історії, що відображає зацікавленість до професії, захоплення нею; у період кризи самооцінка та локус контролю досягають рівнів, що свідчать про неадекватну оцінку та невміння використовувати власні сили для досягнення мети. Психологічний супровід професійної адаптації в цей період передбачає визначення обсягу, якості та форми надання інформації про підприємство, господарство, підрозділ, специфіку діяльності, різноманітні послуги, про колектив, його структуру, традиції, групові норми, соціальні очікування. Як правило, така інформація надходить до адаптуючої людини в тій чи іншій формі, в достатній або надмірній кількості, але без наукового обґрунтування.

Проведені розвідки дозволяють зробити попередні висновки. Дійсно, професійне становлення здобувачів супроводжується критичними моментами, найскладнішим з яких є криза професійної підготовки, яка припадає на 3 курс. Надання психопрофілактичної допомоги шляхом застосування запропонованого історико-наукового методу дозволяє запобігти вкрай негативних наслідків, які можуть деформувати особистість. Відповідно, необхідний подальший розвиток і апробація історико-наукового методу психопрофілактики на ширшому фоні, щоб рекомендувати його використання викладачам і студентам.

Ключові слова: психопрофілактичний потенціал, психологічний стан, кандидати на економічні та військові спеціальності, розвиток, методичний підхід, психологічний супровід

Постанова проблеми

Нинішній стан професійної освіти на економічному та військовому напрямках можна схарактеризувати як посткризовий. Він враховує глобальні тенденції сталого розвитку в сучасному світі.

Школа профосвіти визначається великими матеріальними труднощами, що стосуються руйнування ідейно-ціннісних орієнтирів. За законом причинно-наслідкового зв'язку

відбуваються зміни в характері розвитку, формах та ієрархії керуючих впливів.

Особливо це боляче в молодості, оскільки обрано саме професійне навчання в цей період. Аналіз демонстрації знань протягом екзаменаційних сесій, педагогічна обережність, бесіда з кураторами та практиками деканату та самими студентами економічних та військових спеціальностей, свідчить про наявність особливо гострих психологічних моментів в різні періоди навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На нашу думку, особливої уваги потребує процес, що відбувається в середині періоду здобуття освіти і який ми пропонуємо розглядати як кризу професійної підготовки. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є аналіз зазначеної вище кризи, а саме визначення її природи, факторів, генезису, наслідків та пошук методів запобігання її негативному впливу.

Поява нових умов, недоліки старих, деформованих сучасністю методик, брак коштів створили серйозні перешкоди для корекції самосвідомості майбутніх спеціалістів. Це перетворило вітчизняну освіту на безмежне поле педагогічних, науково-методичних та організаційних експериментів. Звичайно, результати, які отримують дослідники, не завжди якісні, бувають і гіпертрофовані судження, недосконалі висновки тощо. Але, як відомо, не помиляється той, хто нічого не робить.

Питання, пов'язані із зазначеною проблемою, практично не висвітлюються в науковій літературі, тому основним джерелом інформації слугували непрямі та паралельні теорії й емпіричні дослідження.

Отже, основними ключовими поняттями нашої роботи є ідентичність, ідентифікація, психологічна криза, самосвідомість, почуття власної гідності. Використовуючи проекцію загальнопсихологічних механізмів вищезазначених явищ безпосередньо на досліджувану нами ситуацію, ми спиралися на класичну методологію [1, с.77]. Під час побудови власної гіпотези враховано праці відомих дослідників [2, с.124]. Слід зазначити, що тема криз періоду навчання цікавить багатьох науковців у галузі психології та педагогіки, але вона розглядається здебільшого з позиції традиційних методів психопрофілактики і не стосується специфіки професійної освіти [3, с.137].

На думку багатьох вчених, тривалий час проблема здоров'я не входила в число пріоритетних наукових інтересів психологічної науки [4, с.62]. Але останнім часом вона розглядається не лише в медичній сфері, а й у психологічній, оскільки в центрі проблеми стоїть особистість [5, с.74].

Таким чином, психологічна реабілітація особи, яка страждає на депресивний розлад, є актуальною соціально-психологічною проблемою у зв'язку зі зростанням

поширеності та збільшенням кількості людей із цією патологією. За даними ВООЗ приблизно 4-5% населення планети страждає на депресію, при цьому ризик розвитку депресії протягом усього життя досягає 10% у чоловіків і до 20% у жінок [6, с.53]. За прогнозами ВООЗ, до 2022 року депресія посяде перше місце серед захворювань у світі, випередивши сьгоднішніх лідерів – інфекційні та серцево-судинні захворювання [7, с.272]. Медичні та соціальні наслідки депресії різноманітні та тяжкі [8, с.14]. До них відносяться: високий ризик суїциду, порушення адаптаційних можливостей, зниження професійного статусу, розпад сім'ї, інвалідність, втрата соціальних зв'язків і зниження якості життя в цілому [9, с.272.]. Необхідність їх комплексної реабілітації зумовлена тим, що психічні захворювання призводять до змін особистості, соціальної дезадаптації та значно знижують здатність фахівців до соціального функціонування [10, с.638].

Проведені дослідження в галузі реабілітації фахівців відображають різні думки вчених у цьому процесі [11, с.422]. Історія реабілітації показує певну динаміку поглядів із переходом акценту від професійної реабілітації до соціальної та психосоціальної реабілітації [12, с.78].

Обговорюючи реабілітацію, дослідники частіше підкреслюють особисті характеристики, потенціал реабілітації, надають важливості формам та методам фактичної реабілітації, що значно менше впливають на соціально-екологічне середовище [13, с.40]. Тим часом цей об'єктивний фактор відіграє значну роль у реабілітації, і його значення не можна ігнорувати.

Формулювання цілей статті

Нашою метою було знаходження такого засобу захисту від негативних наслідків кризи, який би базувався на моральних цінностях і сприяв інтеграції конструктивних ідей минулих поколінь у сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Криза професійної підготовки (попри весь негативізм, який приписується цьому поняттю) може мати не лише деструктивні наслідки у своїй динаміці, а й стати джерелом, з якого виросте нова, професійно та творчо

яскравіша особистість. Загальновідомо, що кризи, які супроводжують цей розвиток, неминучі. Студенти університету, як ніхто інший, демонструють на поведінковому рівні картини криз у всьому їх різноманітті. У міру отримання знань і розширення кругозору змінюються стосунки людини з навколишнім світом, у тому числі й ставлення до процесу навчання. Очевидно, що здобувач вищої освіти переходить на новий рівень навчання, коли попередній себе вичерпав. Цей перехід часто болісний, вимагає зусиль, іноді доводиться відмовлятися від частки колишнього, заради придбання нового, кращого. Але такого зростання може і не відбутися. Криза найчастіше наповнює людину протиріччями, створює ситуацію боротьби з собою, а якщо до цього додати зовнішні несприятливі обставини, то фінал може бути плачевним. Навіть якщо такий студент не припиняє навчання, швидше за все, у нього формується песимістичне ставлення до майбутньої професії, а всі сфери особистості піддаються патологічному тиску, що сприяє формуванню маргінального світогляду.

Звичайно, у цій ситуації багато залежить від самого здобувача, зокрема від його психічних особливостей та попередньої освіти. Але не можна недооцінювати роль психологів і педагогів у виправленні кризового стану студентів, формуванні в них професійної рефлексії, а також усвідомленні змісту своєї роботи через утвердження почуття власної гідності. Крім того, необхідно знайти психологічний матеріал, на основі якого можна було б створити надійний внутрішній захист. У нашому випадку такою основою стала інформація, що міститься в дисциплінах – історія військової та економічної психології.

Загальновідомо, що якість професійної освіти безпосередньо пов'язана з якістю професійної діяльності, яка здійснюватиметься в майбутньому. Виходячи з цього судження, логічно провести конкурс, опитування та співбесіду з потенційним працівником, щоб з'ясувати, наскільки він володіє необхідними роботодавцю професійними знаннями та характеристиками. Все вищесказане вірно і досить важливо, але в світлі сучасності, у зв'язку з популяризацією психологічної науки, більшого значення набуває так званий «людський фактор», а саме психологічні особливості людини. Серед менеджерів з персоналу стали звичними такі

поняття, як комунікабельність, емоційна поведінка, стресостійкість, соціальна адаптація тощо. Завдання педагогів в умовах нашого часу – сформувати у студентів такі особистісні якості, які разом із глибокими знаннями стали б основою їх професіоналізму та надійним захистом від руйнівної дії криз.

Ще Е. Еріксон у своїй праці «Молодий Лютер»[2] вказував, що вихід із подібних криз має ґрунтуватися на пошуку шляхів професійної ідентичності, прагненні до професійного зростання.

Намагаючись проаналізувати чинники, які є центром цієї проблеми, ми відзначили такі явища як пріоритетні. У так званий пострадянський період після політичних, економічних і соціальних змін відбулися зміни і на ринку праці. З'явився ряд нових професій, яких раніше не існувало або мали інший статус. Так, наприклад, з'явилися приватні підприємства, які, незважаючи на збереження принципів професійної діяльності, зіткнулися з масою нових, невідомих раніше труднощів. Зміни відбулися і в адресації послуг. Таким чином, замість «вчорашніх» колгоспів і радгоспів замовниками послуг стали фермерські господарства, акціонерні товариства, державні та приватні організації (фірми). У свідомості пересічного громадянина змінився сам «кімідж» фахівця – під впливом реклами він набув нового євроамериканського характеру. Таким чином, менше морального акценту – більше технологічного. До сучасних спеціалістів організацій, схожих за технологічною сутністю, але різних за якістю та культурою виробництва підприємств часто пред'являються різні вимоги.

На ринку послуг також відбулися зміни. З'явилися підприємства, технологічні можливості яких не поступаються можливостям аналогічних підприємств у країнах Європейського Союзу – з комп'ютеризованими можливостями, науковим центром, психологічним забезпеченням найвищого рівня. Збільшився вантажообіг аеропортів і вокзалів, розширилися можливості переїзду населення в інші країни. Це викликало більший попит на спеціалістів, поліції та митниці.

Крім того, є й інша сторона питання. Основними замовниками послуг залишалися організації. Після їх ліквідації багато спеціалістів втратили стабільну заробітну

плату та свою ієрархічну посаду. Наприкінці 1980-х – у 1990-х роках для вступу до вишу потрібне було направлення з виробництва. Ці документи були надані вступникам, але виплата стипендій та подальше працевлаштування майже не здійснювалися. Як наслідок, багато випускників, маючи найнижчий рівень професійної мотивації, були змушені зосереджуватися на роботі не за спеціальністю ще під час навчання.

Природно, що такі зміни у сфері професійної діяльності повинні були спричинити зміни акцентів професійної підготовки.

Актуальність вищезазначеної проблеми спонукала нас уважніше розглянути ситуацію переживання криз професійної підготовки студентами ВНЗ та провести відповідний психологічний аналіз на базі Українського державного університету науки і технологій.

Під час подачі документів до приймальної комісії приходять багато молоді, майбутні спеціалістів. Причина, що спонукала їх обрати професію, поліетіологічна.

Умовно претендентів можна поділити на три групи:

1. Молоді люди, вчорашні школярі, які любили спеціальність, які активно займалися в гуртках різного профілю. Вони люблять світ, сповнені прекрасного юнацького романтизму. Ці молоді люди мріють присвятити своє життя професії. Ці молоді люди мають своє чітке уявлення про те, що таке спеціальність і хто такий фахівець.

2. Молоді люди, які вирішили стати фахівцем, тому що фахом займалися або займаються їхні батьки, родичі, друзі батьків тощо. До цієї групи входять молоді люди, які вважають приватну практику хорошим, прибутковим бізнесом і таким чином прагнуть вирішити фінансові питання свого майбутнього. Сюди ж можна віднести і абітурієнтів, які вважають професію соціально затребуваною, або ієрархічно придатною для себе.

3. До цієї групи входять молоді люди, які опинились в університеті «випадково». Комусь університет виявився поруч з домом, хтось займається спортом і любить університетську футбольну команду, а треті прийшли за компанією друга.

Можна було б виділити ще багато умовних груп, наприклад спеціалістів середньої ланки, які закінчили технікуми одного профілю, але

переслідуючи певні цілі, вважаємо за можливе об'єднати трьома найбільш об'єктивними групами.

Як свідчить досвід бесід зі студентами (метод опитування) та вивчення педагогічної документації, висновків кураторів, саме третій курс є найважчим для більшості студентів. Звісно, є молоді люди, які протягом усього періоду перебування в університеті мають стабільно позитивні чи, навпаки, негативні показники у навчанні. Але великий інтерес викликають студенти, які зарекомендували себе як активні та сумлінні, після закінчення перших курсів «раптом» переходять у розряд невстигаючих або просто помітно втрачають свої позиції. Є такі, які після, здавалося б, звичного – «крутого» ставлення до навчання на практиці виявляють себе невтомними трудівниками, а крім того, виявляють дослідницькі нахили.

Маючи такі вихідні результати, інтерес викликає динаміка змін, що відбуваються в умовних групах у процесі поступового здобуття професійної освіти. Ми свідомо відмовилися від наведених вище оціночних характеристик груп. Справа в тому, що, як це не дивно на перший погляд, представник будь-якої групи може бути хорошим спеціалістом і відмінником.

Наша гіпотеза базується на припущенні, що всьому виною криза професійної підготовки, яка виникає на третьому курсі. Доволі символічним є неофіційне відзначення студентською громадою так званої «гірки».

Що відбувається в середині навчання? Що таке та сама «чорна скринька», за якою змінюються багато студентів?

По-перше, третій курс відповідає віку 19-21 року, який у багатьох психологічних періодизаціях називають початком ранньої дорослості. Як відомо, переходи з однієї вікової категорії в іншу самі по собі непрості, їх називають віковими кризами. В умовах нашої соціокультурної дійсності для багатьох молодих людей, у тому числі й студентів університету, це час рольових статусних змін. З групи дітей багато хто переходить в групу батьків, з утриманців - в групу тих, хто самостійно заробляє гроші або робить перші кроки в цьому напрямку і т. д. Зміна особистісної ролі також вимагає значних витрат психічної енергії. Але найголовніше: студент – романтик, до третього року навчання він поступово втрачає свій юнацький

ідеалістичний багаж. На третьому курсі починаються навчальні та клінічні практики, під час яких уява, що жила до цього в серці та голові студента, як правило, не витримує перевірки реальністю. Стикаючись із суворими буднями фахівця, часто з негуманним чи комерційним ставленням до об'єктів своєї діяльності, юнак чи дівчина відвертається від колись улюбленої спеціальності. У той же час друга умовна група відчуває розчарування в не таких великих прибутках. Крім того, витрати сил і часу, які фахівець приділяє роботі, явно не відповідають винагороді. І, нарешті, третя умовна група. Тут можливо все. Людина, яка випадково потрапила до університету, проявляє незвичайний інтерес. Інші ще більше відсторонюються від будь-якої думки стати фахівцем у майбутньому, чекаючи тільки диплома про вищу освіту.

Деформації, що виникають внаслідок зіткнень із суворою дійсністю, призводять до необхідності адаптації, оцінна характеристика якої залежатиме, в тому числі, від новообраних орієнтирів.

У всій цій динаміці можна виділити головне - звання до себе і своєї професійної ролі в тій якості, яка існувала до цього і змінилася через внутрішні і зовнішні обставини. Тобто настання кризи професійної підготовки. Криза нам потрібна як чинник творчого зростання, але як забезпечити розвиток цього внутрішнього конфлікту, саме як загоєння старого і набуття нового ієрархічно більш значущого професійного світогляду? Іншими словами, як допомогти студенту правильно визначити свою професійну ідентичність? Відповідно до нашої гіпотези, людина – це моральна істота, у якої почуття власної гідності займає одне з найважливіших місць і є рушієм її розвитку. Саме це почуття, в аспекті його приналежності до професійної спрямованості, ми передбачаємо використовувати для попередження кризи професійної підготовки в його негативному змісті. Для цього ми вважаємо за необхідне надати трьохкурсникам інформацію, яка могла б бути використана ними для побудови їх особистої професійної ідентичності, орієнтованої на яскравий позитив, розміщений у межах власної професійної групи.

За нашою гіпотезою, ця інформація налаштовує слухачів на оптимістичний лад, тим самим пом'якшуючи рану, завдану

згаданою кризою. Для об'єктивності оцінювання були проведені психологічні дослідження основної та контрольної груп, в основу яких покладено операціоналізовані залежні змінні рівнів самооцінки, суб'єктивного контролю та оптимізму. Вибір запропонованих методів обумовлений їх очевидною валідністю, доступністю та інформативністю за літературними джерелами.

Проведено психологічний аналіз кризи професійної підготовки студентів УДУНТ з метою надання найбільш загальних рекомендацій керівництву університету, викладачам та самим студентам, щодо засобів психопрофілактики негативних наслідків цієї кризи. У реальній роботі таким психопрофілактичним засобом є розроблений нами вбудований навчальний курс, в основу якого покладено історико-науковий підхід у структурі спецкурсів «Економічна психологія» та «Військова педагогіка та психологія». Суть запропонованого підходу полягає в донесенні протягом навчального року (2 семестр) до студентів матеріалів, пов'язаних з біографіями видатних вітчизняних вчених і практиків у галузі економіки та військової справи, діяльності фахівців у цивільній сфері та культурі, про війну в художній літературі та ін. Вищезазначена інформація доводиться до відома здобувачів через кожне друге заняття (15 занять із 30), тобто 1 раз на два тижні по 10-15 хвилин.

У ході дослідження студентам однієї з навчальних груп була запропонована вищевказана методика, а друга групи, яка навчалась у звичайному режимі, відповідно слугувала контрольною. Наприкінці навчального року було проведено дослідження рівнів самооцінки, суб'єктивного контролю, оптимізму в основній та контрольній групах (таблиця).

Таблиця 1

Показники варіативності самооцінки, оптимізму та рівня суб'єктивного контролю успішних здобувачів (відн. од./бали)

Індикатори	Групи досліджуваних					
	основна			контрольна		
	М ± m	σ	Cv,%	М ± m	σ	Cv,%
Коефіцієнт самооцінки, відн. од.	0,65± 0,05	0,20	29,5	0,48± 0,05	0,20	46,1
Оптимізм, бали	65,5± 2,05	6,50	9,8	61,8± 1,85	5,90	9,7
Рівень суб'єктивного контролю, бали	28,5± 2,05	6,50	23,1	25,5± 1,85	5,85	22,7

Висновки

У процесі оволодіння спеціальними знаннями та вміннями, крім іншого, формується психологічна готовність до професійної діяльності. Тому ми використали історико-науковий метод психопрофілактики, який, ототожнюючи набуті знання з їх, так би мовити, «елітарними» носіями, дав би змогу підключити механізми позитивних асоціацій. Вони повинні створити таку ситуацію, в якій здобувач, насамперед, пізнає самого себе, свої індивідуальні особливості та можливості, усвідомить свої інтереси, мотиви, бажання, позбудеться неправильних уявлень про себе, навчиться бути чесним із собою. По-друге, він переглядає своє ставлення до себе і бере на себе відповідальність за свій професійний розвиток, а ширше – за весь свій життєвий шлях. По-третє, він оволодіває прийомами самовдосконалення, самоврядування та самоконтролю.

Психологічний супровід професійної адаптації в цей період передбачає визначення обсягу, якості та форми надання інформації

про підприємство, господарство, підрозділ, специфіку діяльності, різноманітні послуги, про колектив, його структуру, традиції, групові норми, соціальні очікування. Як правило, така інформація надходить до адаптуючої людини в тій чи іншій формі, в достатній або надмірній кількості, але без наукового обґрунтування.

Проведені нами дослідження дозволяють зробити попередні висновки. Дійсно, професійне становлення студентів супроводжується критичними моментами, найскладнішим з яких є криза професійної підготовки, яка припадає на 3 курс. Надання психопрофілактичної допомоги студентам шляхом застосування запропонованого історико-наукового методу дозволяє запобігти вкрай негативним наслідкам, які можуть деформувати особистість. Відповідно, необхідний подальший розвиток і апробація історико-наукового методу психопрофілактики на ширшому фоні, щоб рекомендувати його використання викладачам і студентам.

SHEVIAKOV O.V.^{1*}, GOLOVKOVA L.S.², OSTAPENKO I.S.³

1* professor of the Department of "Finance, Accounting and Psychology", Ukrainian State University of Science and Technology, e-mail: shevyakovy0@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8348-1935

2 professor of the Department of "Finance, Accounting and Psychology", Ukrainian State University of Science and Technology, e-mail: g.liudmila22@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5473-6644

3* head of the Department of Military Training of Specialists of the State Special Transport Service, e-mail: kvpdiit@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2232-71381

PSYCHOLOGICAL PREVENTION OF PROFESSIONAL CRISIS LEARNING IN THE CONTEXT OF BEHAVIORAL

The purpose of the article. The purpose of the article was to find protection against the negative consequences of the professional crisis of education, which would be based on moral values and contribute to the integration of constructive

ideas of past generations into the present. **Methods.** It is proposed to implement the idea of psychoprophylaxis using historical methods. **The results.** The factors of the crisis in the professional training of applicants for economic and military specialties are characterized. The peculiarities of the structure of mental phenomena and the concept of psychological support of the process of psychoprophylaxis are considered. The need to implement a systematic approach based on empirical data, including research aimed at harmonizing the psychological state, is emphasized. **Scientific novelty.** Empirical research has revealed the peculiarities of the social functioning of applicants of economic and military specialties. **The practical significance.** There are differences in the psychological well-being of specialists in economic and military specialties: they are characterized by a predominance of interest in history, which reflects interest in the profession, admiration for it; during a crisis, self-esteem and locus of control reach levels that indicate inadequate assessment and inability to use one's own strengths to achieve a goal. Psychological support of professional adaptation in this period involves determining the volume, quality and form of providing information about the enterprise, economy, division, specifics of activity, various services, about the team, its structure, traditions, group norms, social expectations. As a rule, such information comes to the adapting person in one form or another, in sufficient or excessive amounts, but without scientific justification.

The conducted investigations allow us to draw preliminary conclusions. Indeed, the professional formation of students is accompanied by critical moments, the most difficult of which is the crisis of professional training, which falls on the 3rd year. Providing psycho-prophylactic help by applying the proposed historical-scientific method makes it possible to prevent extremely negative consequences that can deform the personality. Accordingly, further development and approval of the historical-scientific method of psychoprophylaxis against a wider background is necessary in order to recommend its use to teachers and students.

Keywords: psychoprophylactic potential, psychological state, candidates for economic and military specialties, development, methodical approach, psychological support

REFERENCES

1. Arshava, I.F. (2019). Age Aspect of Psychological Rehabilitation Potential of Patients with Depressive Disorders and its Influence on the Process of Rehabilitation. *Science and Education: A New Dimension. Series: Pedagogy and Psychology, Vol. VII (77), Issue: 188, 77-79.*
2. Bengel, J. (2018). Education, Advanced, and Further Training in the Field of Psychology in Rehabilitation. *Rehabilitation (Stuttgart), 53(2), 124-130.*
3. Bennabi, D. (2015). Risk Factors for Treatment Resistance in Unipolar Depression: A Systematic Review. *Journal of Affective Disorders, 171, 137-141.*
4. Bohlmeijer, E. (2011). Efficacy of an Early Intervention Based on Acceptance and Commitment Therapy for Adults with Depressive Symptomatology: Evaluation in a Randomized Controlled Trial. *Behaviour Research and Therapy, 49(1), 62-67.*
5. Burlakova, I., & Sheviakov, O. (2021). Psychological Predictors of the Formation of Health-Preserving Competence of Future Specialists. *Public Administration and Law Review, 4(8), 74-79.*
6. Caza, A. (2010). Psychological Capital and Authentic Leadership. *Asia-Pacific Journal of Business Administration, 2(1), 53-70.*
7. Christian, A. (2011). Coping Style as a Mediator of the Relationship Between Depressive Symptoms and Deliberate Self-Harm. *Crisis, 32(5), 272-279.*
8. Chung, J. (2018). Relationships Among Resilience, Self-Esteem, and Depressive Symptoms in Chinese Adolescents. *Journal of Health Psychology, 19, 13-59.*
9. Constand, M.K. (2014). Scoping Review of Patient-Centered Care Approaches in Healthcare. *BMC Health Services Research, 14, 271-272.*
10. Coventry, P. (2015). Integrated Primary Care for Patients with Mental and Physical Multimorbidity: Cluster Randomised Controlled Trial of Collaborative Care for Patients with Depression Comorbid with Diabetes or Cardiovascular Disease. *BMJ, 350, 637-638.*
11. Culbertson, S. (2010). Feeling Good and Doing Great: The Relationship Between Psychological Capital and Well-Being. *Journal of Occupational Health Psychology, 15(4), 421-433.*
12. Dyshkant, O., Dichek, N., Beschastnyy, V., Savishenko, V., & Hurskyi, V. (2021). Pedagogical and Psychological Settings for Training of Student Lawyers in Framed Professional Communication. *Journal of Educational and Social Research, 11(3), 77-87.*
13. Sheviakov, O., Burlakova, I., & Krasilshikov, V. (2021). Technologies improving the system of training athletes. *Philosophy, Economics and Law Review, 1(2), 38-47.*

Стаття надійшла до редакції: 13.06.2023

Received: 2023.06.13